

Екологічне обличчя майбутнього Президента України: вибори 2014 року

Моніторинг екологічної складової передвиборних програм кандидатів на пост Президента України на позачергових виборах 2014 року та передвиборних обіцянок у сфері охорони довкілля

Аналітична записка

23 травня 2014 року

ЗМІСТ:	Резюме	2
	Вступ	3
	1. Екологічні питання в передвиборних програмах кандидатів на пост Президента України	4
	2. Передвиборні і екологічні обіцянки кандидатів на пост Президента України (опитування кандидатів, моніторинг національних дебатів)	7
	Висновки	10

резюме

В аналітичній записці «Екологічне обличчя майбутнього Президента України: вибори 2014 року» експерти Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» аналізують наявність екологічної складової у передвиборних програмах та обіцянках кандидатів на пост Президента України на позачергових виборах Президента 25 травня 2014 року.

9 кандидатів на пост Президента (із 23 зареєстрованих ЦВК станом на 4 квітня 2014 року), а це лише 39%, мають у своїй програмі положення, що торкаються тих чи інших аспектів охорони довкілля (Богомолець Ольга, Бойко Юрій, Гриненко Андрій, Добкін Михайло, Кузьмін Ренат, Куйбіда Василь, Маломуж Микола, Тимошенко Юлія, Ярош Дмитро).

За тематичним охопленням екологічних пріоритетів можна виділити п'ять основних напрямів: (1) екологічно чисті та енергозберігаючі технології, модернізація виробництва; (2) фінансові аспекти охорони довкілля; (3) конкретні екологічні проблеми; (4) здоров'я і довкілля; (5) безпека і довкілля.

Під час Національних дебатів, які проводились Першим національним каналом, питання охорони довкілля, екологічні проблеми, потреба реформування екологічної політики чи законодавства залишилися по увагою кандидатів на пост Президента України. Виключенням став виступ Ольги Богомолець.

Оскільки передвиборні програми кандидатів не мають достатньо інформації про можливе реформування сфери охорони довкілля, ми надіслали кандидатам на пост Президента запити щодо перших п'яти кроків у сфері охорони до-

вкілля, щодо впровадження європейських стандартів та особистого внеску в охорону довкілля.

На такий інформаційний запит було отримано відповіді від трьох кандидатів: Андрія Гриненка, Олександра Клименка, Василя Куйбіди. Для решти кандидатів гасла про відкритість до громадянського суспільства і зараз залишаються лише гаслами.

Кандидати на пост Президента, які взяли участь у нашій громадській ініціативі «Екологічне обличчя майбутнього Президента України», наголос роблять на реформуванні системи державного управління у сфері охорони довкілля, встановленні стимулів для екологічних обмежень для економіки, збереженні природних ресурсів, енергозбереженні, формуванні екологічної культури, питаннях переробки відходів.

Велике здивування викликає той факт, що кандидати на пост Президента України, які декларують демократичні принципи та пропагують європейські стандарти, залишають питання довкілля поза увагою, хоча в демократичних країнах питання охорони довкілля традиційно мають пріоритетне значення.

Вступ

Питання охорони довкілля у сучасній європейській демократичній державі, якою Україна прагне стати, відіграють дуже велике значення. Вибір Президента України для впровадження у країні демократичних стандартів політики, законодавства, практики відіграє важливу роль. У зв'язку з цим ми вирішили з'ясувати, як кандидати на пост Президента України бачать шляхи вирішення екологічних проблем та основні виклики у сфері охорони довкілля.

Основна мета дослідження – виявити й оцінити пріоритетність питань довкілля у порядку денному майбутнього Президента України, а також надати виборцям, які вболівають за питання охорони довкілля, матеріал для роздумів щодо їх подальшого вибору.

В аналітичній записці експерти Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» аналізують та порівнюють передвиборні програми кандидатів на пост Президента України на позачергових виборах 2014 року, а також їхні обіцянки та міркування щодо питань охорони довкілля.

Результати дослідження базуються на:

- аналізі передвиборних програм кандидатів у президенти, що доступні на веб-сторінці Центральної виборчої комісії:

www.cvk.gov.ua (програми кандидатів, які були зареєстровані ЦВК станом на 4 квітня 2014 року, включаючи тих, які згодом зняли свою кандидатуру);

- моніторингу отриманих відповідей кандидатів на пост Президента України на інформаційний запит, надісланий Ресурсно-аналітичним центром «Суспільство і довкілля»;
- моніторингу Національних дебатів кандидатів у президенти, що відбувались на Першому національному каналі у період з 9 по 23 травня 2014 року.

Для цілей дослідження під «екологічною складовою» розуміються питання, пов'язані з охороною довкілля, покращенням його стану, підвищенням рівня екологічної безпеки, інтеграцією екологічних питань в інші сфери суспільного життя, формуванням та реалізацією екологічної політики та екологічного законодавства в Україні.

Це дослідження є власною ініціативою Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля». Воно не фінансується жодною політичною силою, донорською організацією чи іншою групою. Усі висновки та міркування, викладені в аналітичній записці, є незалежним та неупередженим баченням експертів Центру.

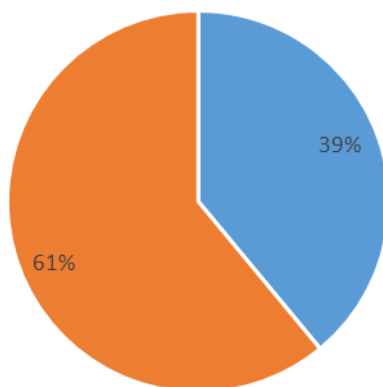
1. ЕКОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ У ПЕРЕДВИБОРНИХ ПРОГРАМАХ КАНДИДАТІВ НА ПОСТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Згідно зі статтею 51 Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року, кандидат для реєстрації подає передвиборну програму, викладену державною мовою. Тому з метою виявити пріоритетність питань охорони довкілля для кандидатів на пост Президента України проведено аналіз передвиборних програм, які розміщені на офіційній веб-сторінці Центральної виборчої комісії (<http://www.cvk.gov.ua/>), 23 кандидатів у президенти України, а саме: Богомолець Ольга, Бойко Юрій, Гриненко Андрій, Гриценко Анатолій, Добкін Михайло, Клименко Олександр, Коновалюк

Валерій, Королевська Наталія, Кузьмін Ренат, Куйбіда Василь, Ляшко Олег, Маломуж Микола, Порошенко Петро, Рабінович Вадим, Саранов Володимир, Симоненко Петро, Тимошенко Юлія, Тігіпко Сергій, Тягнибок Олег, Царьов Олег, Цушко Василь, Шкіряк Зорян, Ярош Дмитро.

14 кандидатів у своїх програмах не мають жодної згадки щодо екологічних питань, охорони довкілля. Ґрунтовних положень з питань охорони довкілля у своїй передвиборній програмі не має жоден кандидат. **Лише 9 кандидатів, а це лише 39%, мають у своїй програмі положення, що торкаються тих чи інших аспектів охорони довкілля.**

Наявність екологічної складової у програмах кандидатів на пост Президента України

- Кандидати в президенти, програми яких містять екологічні положення
- Кандидати в президенти, програми яких не містять жодної згадки про довкілля

За тематичним охопленням екологічних пріоритетів кандидатів на пост Президента України можна виділити п'ять основних напрямів, що містяться в передвиборних програмах та стосуються охорони довкілля, екологічної політики, екологічних проблем тощо:

1. Екологічно чисті та енергозберігаючі технології, модернізація виробництва

Чотири кандидати на пост президента пов'язують питання довкілля власне з впровадженням екологічно чистих та енергозберігаючих технологій, використанням альтернативних джерел енергії, модернізацією виробництва.

Ольга Богомолець у своїй програмі наголошує на необхідності «підтримати пріоритетний розвиток екологічно чистих та енергозберігаючих технологій».

Юрій Бойко вважає, що «програми модернізації та економного використання усіх видів носіїв на українських виробництвах не тільки допоможуть знизити вартість вітчизняної продукції, але й суттєво вплинуть на екологію нашої держави».

Андрій Гриненко пропонує «стимулювати підприємства, які використовують альтернативні джерела енергії, енергозберігаючі та чисті технології виробництва».

Юлія Тимошенко вважає за необхідне «провести державний екологічний аудит підприємств, провести їх примусову реконструкцію та модернізацію задля забезпечення екологічної безпеки країни».

2. Фінансові аспекти охорони довкілля

Три кандидати на пост Президента України пов'язують охорону довкілля, вирішення екологічних проблем з питаннями розподілу фінансів, фінансування екологічних програм.

Андрій Гриненко у своїй передвиборчій програмі пропонує «посилити заходи економічного стимулювання використання альтернативних джерел енергопостачання: «зелені» тарифи для підприємств, які частину свого прибутку спрямовують на екологічні програми».

Михайло Добкін вважає, «що підприємства

повинні платити податки в казну не за місцем реєстрації у податкових органах, а за місцем ведення основної діяльності. Це дозволить... вирішувати екологічні проблеми». Окрім цього, **Добкін** вважає, що сто відсотків екологічного збору повинні надходити в екологічний фонд тих регіонів, в яких розташовані ці підприємства. «Це забезпечить справедливий розподіл коштів для вирішення екологічних проблем територій, а також оперативного реагування на погіршення екологічної ситуації».

Ренат Кузьмін у своїй програмі використовує споживацький підхід до природних ресурсів України і говорить про розподіл доходу від їх використання. «Забезпечити кожному громадянину України отримання доходу від використання водних, земельних та інших природних ресурсів, що належать народу України згідно з Конституцією України», – йдеться у його передвиборчій програмі.

3. Конкретні екологічні проблеми

Лише два кандидати на пост Президента України зосереджують увагу на конкретних екологічних проблемах. **Михайло Добкін** говорить про «проблеми конкретних територій», що пов'язані із забрудненням повітря, води, збіднення рослинного і тваринного світу, проблему сміття і побутових відходів.

Дмитро Ярош пропонує вирішити екологічні проблеми за допомогою «прийняття спеціалізованих державних програм з українських лісів, річок, природних ландшафтів».

4. Здоров'я і довкілля

Один кандидат на пост Президента України пов'язує екологічні проблеми з питаннями здоров'я. Так, **Василь Куйбіда** пропонує «запровадити систему здорового способу життя, як комплексу заходів, що включає здорову екологію, екологічно чисті продукти, воду, повітря, а також можливість заняття фізичною культурою та оздоровленням».

5. Безпека і довкілля

Три кандидати на пост Президента України

пов'язують проблеми довкілля з питаннями загальної безпеки, говорять про важливість запровадження екологічної безпеки.

Микола Маломуж вважає, що настав «час формувати та забезпечити взаємозв'язок усіх видів безпеки: політичної, економічної, соціальної, екологічної, інформаційної».

Юлія Тимошенко з метою забезпечення екологічної безпеки країни пропонує провести державний екологічний аудит підприємств, їх примусову реконструкцію та модернізацію.

Дмитро Ярош виступає за «запровадження найвищих європейських стандартів екологічної безпеки задля збереження довкілля та генофонду українського народу».

З аналізу положень передвиборних програм можна зробити висновок, що питання охорони довкілля не є серед пріоритетів кандидатів на

пост Президента України у позачергових виборах 2014 року, адже, більшість кандидатів, навіть таких, які вважаються «проєвропейськими», жодним чином не торкаються у своїх програмах такого актуального на сьогодні для України питання, як охорона довкілля.

Цілісного бачення щодо реформування екологічної політики чи екологічного законодавства, вирішення актуальних екологічних проблем не має жоден з кандидатів.

Найчастіше кандидати на пост Президента України пов'язують питання довкілля з впровадженням чистих, енергоефективних технологій та модернізацією економіки, з фінансовими аспектами охорони довкілля, безпекою, охороною здоров'я. А про вирішення конкретних екологічних питань, як от забруднення повітря, води, відновлення лісів, річок, природних ландшафтів, говорить лише два кандидати.

2. ПЕРЕДВИБОРЧІ ЕКОЛОГІЧНІ ОБІЦЯНКИ КАНДИДАТІВ НА ПОСТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ (ОПИТУВАННЯ КАНДИДАТІВ, МОНІТОРИНГ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕБАТІВ)

Опитування кандидатів

Оскільки передвиборні програми кандидатів не мають достатньо інформації для проведення ґрунтовного аналізу їх ставлення до проблем охорони довкілля та конкретних планів щодо реформування у цій сфері, ми вирішили надіслати кандидатам на пост Президента України запити з проханням дати відповідь на три наші запитання, а саме:

1. Які перші п'ять кроків Ви зробите у сфері охорони довкілля після обрання Президентом України?

2. Чи будете Ви підтримувати впровадження жорстких європейських стандартів у сфері попередження забруднення довкілля в умовах складної соціально-економічної ситуації в Україні?

3. Що особисто Ви зробили для охорони довкілля протягом минулого року?

Перша проблема, з якою ми зіткнулись, це пошук контактної інформації кандидатів на пост Президента України для того, щоб надіслати їм запитання. Оскільки контактна інформація кандидатів не оприлюднюється на веб-сторінці Центральної виборчої комісії, ми надіслали в Центральну виборчу комісію запит з проханням надати контактну інформацію кандидатів на пост Президента України, вказавши мету такого прохання. Тим не менше, відповідь Центральної виборчої комісії була сфокусована на цитуванні чинного законодавства, зведенні відповіді на тому, що особисті дані кандидатів є інформацією з обмеженим доступом (наприклад, їхня домашня адреса, хоча таку ніхто не запитував). Як виявляється, в Україні практично неможливо надіслати звернення безпосередньо до кандидата на пост Президента України.

Тому для розсилки запитань ми використали публічно доступні електронні адреси кандидатів на пост Президента України та/або залишили їм повідомлення на їхніх сторінках у соціальній мережі Facebook. Прохання надати відповіді в рамках нашої громадської ініціативи «Екологічне обличчя майбутнього Президента України: вибори 2014 року» було надіслане заздалегідь, а саме 11 квітня 2014 року, повторне прохання – 16 травня 2014 року.

Іншим проблемним моментом стало небажання кандидатів брати участь в ініціативі, що можна пояснити як низьким інтересом до питань охорони довкілля, так й ігноруванням кампаній/ініціатив громадянського суспільства. Тому задекларована відкритість більшості кандидатів до громадянського суспільства є черговою невиконаною декларованою обіцянкою.

Ми отримали відповіді лише від 3 кандидатів на пост Президента України – Василя Куйбіди, Олександра Клименка, Андрія Гриненка.

Василь Куйбіда дав ґрунтовну характеристику п'яти своїх перших кроків у сфері охорони довкілля. Він пропонує фундаментальні зміни у таких питаннях: (1) трансформація системи державного управління у сфері охорони довкілля (через суттєве посилення територіального підходу відносно переважаючого галузевого підходу, передача повноважень і ресурсів з державного на регіональні рівні, оптимізація органів державного управління у сфері охорони навколишнього середовища, створення умов для участі громадськості); (2) запровадження принципів інтегральної екологічної політики держави (доповнення стратегій і програм, розробка загальнодержавної дорожньої карти збереження довкілля); (3) формування екологічної культури (інформаційна та просвітницька діяльність, підвищення рівня відпові-

дальності за несанкціоновані сміттєзвалища); (4) збільшення стимулів та екологічних обмежень для економік (модернізація виробництва, екологічні технології, пільгове оподаткування, податки на виробництво продукції, що завдає шкоди довкіллю, збільшення штрафів за нанесення шкоди довкіллю); (5) робота з негативними наслідками минулого (проведення аудиту екологічного стану регіонів та першочергове розв'язання проблем з небезпечними відходами).

Олександр Клименко називає такі перші п'ять пріоритетних завдань: (1) зменшення викидів шкідливих речовин у повітря шляхом впровадження енергоощадливих та теплозберігаючих технологій; (2) збереження водних, лісових, інших природних ресурсів шляхом запровадження економічного регулювання природокористування; (3) збільшення кількості і площ природно-заповідного фонду шляхом розширення мережі природних парків, заповідників і інших природоохоронних територій; (4) запровадження роздільного збирання побутових відходів та вторинна їх переробка та (5) стимулювання органічного (екологічно чистого) виробництва сільськогосподарської продукції.

Андрій Гриненко пропонує такі п'ять кроків у випадку обрання його Президентом України: (1) включення до державних цільових програм інноваційних проектів з розвитку альтернативних джерел енергії; (2) розміщення державного замовлення на розробку та виробництво наукоємного енергозберігаючого устаткування; (3) підтримка проектів з розвитку переробних підприємств; (4) посилення контролю за використанням та утилізацією побутового та промислового устаткування, відходів, які містять отруйні речовини; (5) підтримка проектів, які спрямовані на формування «екологічної культури» населення.

Як бачимо, Василь Куйбіда наголос робить на реформуванні системи державного управління у сфері охорони довкілля, покращенні ситуації за допомогою законодавчих реформ (стратегії і програми щодо розв'язання проблем довкілля, встановленні стимулів та екологічних обмежень для економіки). Олександр Клименко велике зна-

чення приділяє збереженню природних ресурсів та збільшенню площі природно-заповідного фонду. Андрій Гриненко основну увагу звертає на питання енергозбереження.

Василь Куйбіда та Андрій Гриненко наголошують на важливості формування екологічної культури. Спільним для усіх трьох програм є увага до питання переробки відходів.

Щодо впровадження європейських стандартів у сфері охорони довкілля в умовах складної соціально-економічної ситуації в Україні, то обидва кандидати відповіли, що готові впроваджувати європейські стандарти навіть за сучасних умов, а Андрій Гриненко запропонував поступове впровадження європейських стандартів протягом 5-8 років, оскільки такі зміни потребують суттєвих часових та фінансових ресурсів.

Щодо особистого внеску в охорону довкілля за минулий рік, кандидати назвали багато пунктів. Так, Василь Куйбіда піднімав проблеми довкілля у своїх лекціях, посадив близько сотні дерев, а Олександр Клименко брав участь у суботниках, висаджував дерева та кущі, встановив сонячні батареї на будинку, де мешкає, і на будинку, де працює, ініціював розроблення проекту з відновлюваних джерел енергії. Андрій Гриненко активно пропагує екологічний спосіб життя, в робочих приміщеннях розпочав встановлення світлодіодних джерел освітлення, запланував встановлення геліоколекторів для забезпечення гарячого водопостачання.

Моніторинг Національних дебатів кандидатів на пост президента України

Ми провели моніторинг на предмет наявності у виступах та відповідях на запитання екологічних питань чи проблем під час дебатів, які проводились Першим національним каналом:

- 9 травня 2014 року (Анатолій Гриценко, Ольга Богомолець, Олександр Клименко);

- 10 травня 2014 року (Петро Порошенко, Зорян Шкіряк, Василь Цушко);

- 11 травня 2014 року (Олег Тягнибок, Володимир Саранов, Андрій Гриненко);

- 16 травня 2014 року (Юрій Бойко, Петро Симоненко, Вадим Рабінович);

- 17 травня 2014 року (Дмитро Ярош, Василь Куйбіда, Микола Маломуж);

- 18 травня 2014 року (Ренат Кузьмін, Олег Ляшко);

- 23 травня 2014 року (Юлія Тимошенко, Сергій Тігіпко, Валерій Коновалюк).

Варто зазначити, що **жодного запитання, яке б прямо стосувалось питань охорони довкілля, під час Національних дебатів не було поставлено. Учасники дебатів могли говорити про екологічні проблеми чи реформи в контексті відповідей на інші питання.**

Питання охорони довкілля, екологічні проблеми, потреба реформування екологічної політики чи законодавства залишилися поза їхньою увагою. Виключенням став виступ Ольги Богомолець.

Ольга Богомолець у відповіді на питання що-

до повернення України до ядерного статусу, в контексті безпеки згадує про «екологічно чисту країну, в якій ми хочемо жити». А на запитання щодо оприлюднення детальних програм кандидатів та фінансування таких програм, Ольга Богомолець називає конкретні пріоритетні галузі, серед яких, екологічно чисте харчування. Також Богомолець зазначила конкретну програму «Україна 80 плюс», що спрямована на продовження тривалості життя населення України. Питання збільшення тривалості життя Богомолець тісно пов'язує не лише з питаннями здоров'я, а й екології. Також Богомолець зазначила важливість запровадження «культури ощадливого використання ресурсів», побудови сміттєпереробних заводів.

У своєму виступі Ренат Кузьмін повторив своє твердження щодо розподілу прибутку від використання природних ресурсів між усіма громадянами, яке було сформульовано у його передвиборчій програмі.

ВИСНОВКИ

За даними проведеного моніторингу щодо наявності екологічної складової у передвиборних обіцянках кандидатів на пост Президента України на позачергових виборах 25 травня 2014 року можна зробити висновок, що питання довкілля не є пріоритетними для кандидатів. Лише 9 із 23 кандидатів (які були зареєстровані ЦВК) мають у своїх передвиборних програмах згадку про ті чи інші аспекти охорони довкілля.

Серед тематичних питань, які кандидати на пост Президента України вказали у своїй передвиборній програмі можна відзначити п'ять напрямків: (1) екологічно чисті та енергозберігаючі технології, модернізація виробництва, (2) фінансові аспекти охорони довкілля, (3) конкретні екологічні проблеми, (4) здоров'я і довкілля та (5) безпека і довкілля.

Не звучали актуальні екологічні проблеми та не пропонувались шляхи їх вирішення і під час Національних дебатів. Лише Ольга Богомолець під час відповідей на питання висловила свою позицію щодо окремих питань довкілля, які, головним чином, пов'язала з питаннями здоров'я, безпеки та ресурсощадності.

Доступу до інформації про кандидатів на пост Президента України (зокрема, мова йде про контакт інформацію кандидатів в президенти) виявилось недостатньо для пересічного громадянина і це стало однією з перешкод для виявлення позиції кандидатів щодо їхніх планів у реформуванні сфери охорони довкілля.

Прикро вразила закритість кандидатів на пост Президента України, відсутність офіційної адреси кандидата, на яку можна б було надіслати звернення, їхнє ігнорування нашої ініціативи «Екологічне обличчя майбутнього Президента

України: вибори 2014 року». Адже, відповіді на запитання в межах ініціативи надіслало лише три кандидати – Куйбіда, Клименко та Гриненко. Навіть ті кандидати, які декларують готовність працювати з громадянським суспільством, не взяли участі в опитуванні щодо питань довкілля. Це можна пояснити як низьким інтересом до питань довкілля, так і небажанням витратити час на громадські ініціативи.

За останніми даними Фонду «Демократичні ініціативи» лідером виборчих перегонів є Петро Порошенко, за якого готові проголосувати 44,6% тих, хто братиме участь у виборах. За Юлію Тимошенко готові проголосувати 8,4%, Анатолія Гриценка – 7,5%, Сергія Тігіпка – 7,0%, Олега Ляшка – 5,4%, Петра Симоненка – 3,1%, Михайла Добкіна – 2,6%, Ольгу Богомолець – 1,7%, Вадима Рабіновича – 1,6%. Решта кандидатів набирає менше 1%.¹ Що стосується трійки лідерів президентських перегонів, то «найбільш екологічним» серед них можна назвати Юлію Тимошенко, яка має положення щодо забезпечення екологічної безпеки країни у своїх передвиборчій програмі. Два інші лідери – Порошенко і Гриценко жодним словом не згадали довкілля впродовж передвиборчої кампанії.

Трійка лідерів не виявилась відкритою до нашої громадської ініціативи, тому реальні кроки в напрямку реформування сфери охорони довкілля ми сподіваємось побачити вже після виборів, якщо такі кроки будуть зроблені, зважаючи на низький пріоритет питань довкілля.

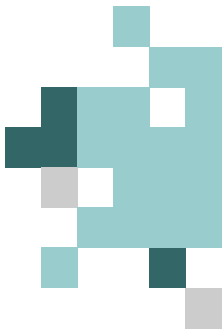
¹ <http://www.dif.org.ua/ua/events/mlmlmmafvmflme.htm>

Про авторів

Аналітичний документ “Екологічне обличчя майбутнього Президента України: вибори 2014 року. Моніторинг екологічної складової передвиборних програм кандидатів на пост Президента України на позачергових виборах 2014 року та передвиборних обіцянок у сфері охорони довкілля” підготовлений Андрусевич Наталією.

Андрусевич Наталія є Головою правління Ресурсно-аналітичного центру “Суспільство і довкілля”, експертом з європейської політики з питань довкілля, європейського права навколишнього середовища, адаптації національного законодавства до права ЄС та відносин Україна - ЄС.

У проведенні цього дослідження брали також участь член правління Ресурсно-аналітичного центру “Суспільство і довкілля” Козак Зоряна та молодший аналітик Хомякова Ольга.

Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля” – неприбуткова громадська аналітична організація, яка проводить незалежні дослідження та навчально-інформаційні заходи у сфері екологічної політики та права, впроваджує інноваційні проекти в Україні та регіоні (Східна Європа, Кавказ та Центральна Азія).

Авторські права на цей аналітичний документ належать ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документу, без письмової згоди Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» забороняється. Посилання на джерело: **“Андрусевич Н.І. Екологічне обличчя майбутнього Президента України: вибори 2014 року. Моніторинг екологічної складової передвиборних програм кандидатів на пост Президента України на позачергових виборах 2014 року та передвиборних обіцянок у сфері охорони довкілля. Аналітична записка. 23 травня 2014 року. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»”.**

© Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля”, 2014.